

1585 - 1811

Frieslands Hogeschool en het Rijks

Athenaeum te Franeker

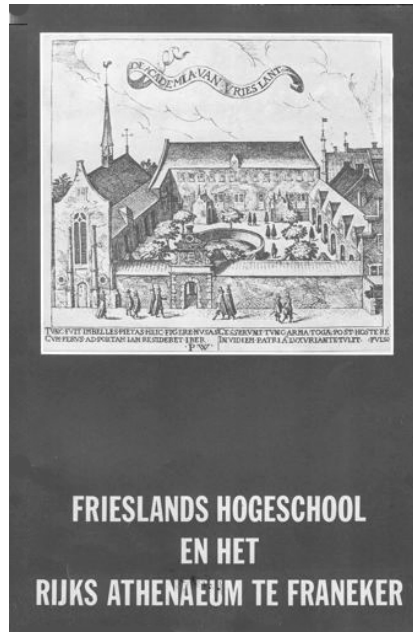
Ruim tweeënhalve eeuw lang had Franeker een instelling voor hoger onderwijs. Duizenden studenten uit alle windstreken kwamen naar de Fries Atheen om colleges te horen van voortreffelijke geleerden en de Franeker Academie had dan ook een goede reputatie tot ver over de landsgrenzen heen. De stad heeft daardoor in het Friese, het Nederlandse en het internationale culturele leven een rol van betekenis gespeeld.

In de jaren na 1580 zat Friesland, politiek gezien in een lastig parket. De stadhouder van Groningen en Friesland Rennenberg was overgelopen naar de Spanjaarden. Willem van Oranje werd de nieuwe stadhouder maar bleef in Holland en benoemde Bernhard de Merode als zijn vertegenwoordiger.

Gelukkig voor de Friezen werd deze weinig succesvolle vertegenwoordiger spoedig vervangen door de energieke Willem Lodewijk van Nassau - Dillenburg. Deze slaagde er in om de Spaanse dreiging voor de Friezen te verminderen.

De macht van Friesland was in de handen van een kleine kern Calvinisten die hun geloof gaarne zagen verbreid door een flink aantal predikanten.

De noodzakelijke studie theologie hiervoor kon men volgen aan de universiteit van Genève en sinds 1575 ook in Leiden hetgeen echter vanuit Friesland moeilijk bereikbaar was. Om aan het benodigde aantal predikanten te komen werd besloten de opleiding in eigen

hand te nemen. In 1583 werd de theoloog Sibrandus Lubbertus aangesteld en begon ook het plan te rijpen om het theologisch seminarium uit te breiden tot een volledige universiteit, mede door toedoen van de jurist Henricus Scho-

tanus. Door omstandigheden kwam Franeker daarvoor in aanmerking vanwege de gunstige ligging en de grote afstand tot de Spaanse troepen. Daarnaast beschikte het stadsbestuur over het ontruimde Kruisbroedersklooster hetgeen een prima onderkomen

Een Franeker student.

bleek voor de op te richten Hogeschool.

Voor de Godgeleerdheid trok men drie uitstekende theologen aan: Lubbertus, Lydius en Nerdenus. Verder kwam er een leerstoel Rechtsgeleerdheid met Schotanus, een leerstoel Filosofie met Adama. Voor de leerstoelen Grieks en Hebreeuws kwamen Tiara en Drusius uit Leiden.

Op 29 juli 1585 werd de Franeker Academie plechtig geopend.

Het onderwijs in de Theologie nam dus een centrale plaats in en behoorde tot de zogenaamde hoge faculteit. De andere hoge faculteiten waren rechten, geneeskunde en letteren met wijsbegeerte. De studenten moesten een behoorlijke basisopleiding hebben met een grondige kennis van Latijn, letteren en wijsbegeerte.

Daarom trok de universiteit daarvoor bekwame geleerde aan voor het Grieks en Hebreeuws hetgeen ten goede kwam aan de kwaliteit van de gehele opleiding. Johannes Drusius (1550-1616) was een van de beste oriëntalisten van zijn tijd. De financiële middelen voor de Franeker Academie waren echter niet zo ruim maar dat verhinderde de aanstelling niet van iemand die men bijzonder graag wilde benoemen. Het jaarsalaris van een geleerde bedroeg f 700,- met uitschieters tot f 1400,-. In Leiden, Utrecht en Amsterdam daarentegen werden exorbitante salarissen geboden hetgeen tot gevolg had dat hoogleraren werden weggekocht.

Toch waren er hoogleraren die gedurende lange tijd hun stempel drukten op de faculteit.

Sibrandus Lubbertus (1556 - 1625) heeft 40 jaar zijn stempel gedrukt als godgeleerde en streng calvinist en bezorgde Franeker de reputatie van calvinistisch bolwerk.

Bij de faculteit rechten was dat Henricus Schotanus (1548 - 1605) die tijdens zijn 20 jaar hooglerschap veel juristen heeft opgeleid. De toeloop was zo groot dat er een tweede hoogleraar werd benoemd Julius van Beyma. Deze Beyma

werd echter al snel raadsheer in het Hof van Leeuwarden en na hem zouden er nog diverse malen bekwame juristen worden onttrokken aan Franeker voor hoge bestuursfuncties. Opvallend was dat de juridische hoogleraren uit de beginperiode van Friese geboorte waren.

De medische faculteit kwam pas 4 jaar later in 1589 op gang met de benoeming van Alardus Auletius (1545 -1606) die tot 1603 het medisch onderwijs in zijn eentje verzorgde. Het bekendste feit van deze faculteit is de aanleg van de Hortus Botanicus door Menelaus Winsemius (1591-1639) in 1631.

Op de faculteit filosofie was Lollius Adama (1544 -1609) de drijvende kracht als aanhanger van de leer van Aristoteles.

Bij de benoeming van een tweede hoogleraar Henricus de Veno (1570 - 1613) kwam er een tegenstander van deze leer op de faculteit en werden er meerdere visies naast elkaar gedoceed. Deze tegenstelling tussen aanhangers van de traditionele wijsbegeerte en de personen die zich er tegen afzetten zou een eeuw standhouden. Dit is van grote betekenis geweest voor de vernieuwing in het denken waarvan René Descartes (1596-1650) de grote gangmaker was. Hij heeft zelfs enige tijd in Franeker doorgebracht in 1629.

Johannes Holwarda (1618-1651) buitengewoon hoogleraar in de logica, was een aanhanger van het cartesianisme en hij publiceerde zijn wetenschappelijk werk in het Nederlands, hetgeen een primeur was in die tijd.

Wiskunde onderwijs kreeg pas gestalte in 1598 na de benoeming van Adriaan Metius (1571 - 1635). Hij gaf naast wiskunde ook zeevaartkunde, landmeetkunde, vestingbouwkunde en sterrenkunde en was door zijn vele publicaties in

De Friese loskop.

binnen en buitenland een beroemdheid. Zijn colleges trokken dan ook veel studenten.

Bij de oprichting in 1586 bedroeg het studenten aantal 36. In 1591 melden zich jaarlijks steeds meer studenten aan tot het aantal van 3000 een halve eeuw later.

Onder de studenten zijn er ook buitenlanders waarvan een kwart uit het Duitse Rijk maar verder ook veel Hongaren, Polen, Scandinaviërs, Fransen, Engelsen en Zwitsers.

Het aantal steeg verder tot 5000 studenten maar in het tijdvak 1685-1735 waren het er nog

slechts 3700 om te dalen naar 2000 in 1785 en bij de opheffing in 1812 bedroeg het aantal niet meer dan 584.

Het verval werd toegeschreven door de opkomst van Duitse faculteiten en de economische omstandigheden. Daarnaast bezorgde de losbandige studentenbevolking Francker een twijfelachtige reputatie. De boosdoeners werden berecht door het senaatsbestuur van de faculteiten maar de maatregelen hadden weinig succes.

Ook de strijd tussen nieuwe en oude opvattingen hebben bijgedragen aan de reputatie van de Hogeschool in Franeker. Zo ontstond er een ernstig theologisch twistpunt tussen aanhangers van Johannes Coccejus (1603 - 1669) een rechtzinnig theoloog die de verbondslere propageerde, met de aanhangers van Gysbertus Vietius die deze nieuwlichterij veroordeelden. Christianus Schotanus docent Grieks en theologie werd geschiedschrijver evenals zijn collega in de welsprekendheid Pier Winsemius.

Het medisch onderwijs dat in de tijd van Johannes van der Linden (1609 - 1664) was gebaseerd op de opvattingen van Hippocrates veranderde onder de hoogleraren Matthaeus in de zgn. chemiatrische richting.

Toch waren er ook gevierde professoren zoals Ulricus Huber (1636-1694, Nederland's Patriciaat IIIb, blz. 313) die in 1657 de leerstoel in de welsprekendheid beklom en deze enige jaren later in 1665 verwisselde voor de rechten tot 1679 zijn benoeming tot raadsheer in

Leeuwarden. Door zijn vele juridische publicaties en zijn redenaarstalent verwierf hij grote roem en was de faculteit bereid om veel te offeren om hem te behouden. Na zijn terugkeer in 1681 werd hij voor een vorstelijk salaris van f 2000,- per jaar aan de Academie verbonden en kon hij zich geheel toeleggen op private colleges en publicaties. Mogelijk was dit ook het gevolg van zijn bemoeienis om de Academie voor Franeker te behouden in een Protestpamflet door Huber opgesteld, waarin hij samen met de Senaat, zich verzet tegen de verplaatsing van de Academie naar Leeuwarden.

In de jaren 1685-1785 kwam de Franeker Academie tot hoge bloei en kon men jonge, voortreffelijke geleerde aantrekken die echter al snel door andere universiteiten werden beroepen.

Vooraf voor de Hogeschool Utrecht en die van Leiden werd Franeker een kweekplaats voor jong talent. Aan Leiden verloor Franeker meer dan tien van haar beste professoren.

De theologische faculteit kreeg in deze tijd drie professoren van uitzonderlijke kwaliteit, van wie Campgenius Vitringa (1659-1722) zo'n grote reputatie had dat de collegezaal te klein was voor zijn aantal studenten.

Hij werd na zijn dood opgevolgd door Hermanus Venema (1697-1787) die bekendheid verwierf als bijbelexegeet waarbij hij de starre dogmatiek bestreed. Uiteindelijk staat hij bekend als de eerste grote moderne theoloog in Franeker.

In de juridische faculteit beschikte

men tot 1694 over Ulricus Huber. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Zacharias Huber (1669 - 1732) die ook een zeer bekwaam jurist en hoogleraar was. Hij bleef 24 jaar aan Franeker verbonden tot zijn benoeming bij het Leeuwardense Hof.

Hij werd opgevolgd door een reeks bekende juristen die echter na een aantal jaren allemaal naar Utrecht of Leiden vertrokken.

Alleen Herman Cannegieter (1723-1804) heeft zijn plaats behouden van 1750 tot de omwenteling in 1795. Ulrich Jan Huber (Nederland's Patriciaat AB VIIb, blz 341) studeerde bij hem af in 1775.

De medische faculteit heeft een groot medicus gehad in de persoon van Petrus Camper (1722-1789) die wijsbegeerte, anatomie en chirurgie doceerde. Hij heeft een groot aantal publicaties op zijn naam staan. Het onderwijs leed echter onder de gebrekkige uitrusting en de onwil van de Staten om voor het praktische en experimentele medisch onderzoek geld te geven.

De afdeling filosofie ontwikkelde zich in de nieuwe richting van de natuurwetenschap volgens ideeën van de Engelsman Isaac Newton. Maar door de beperkte middelen werd ook deze richting van wetenschap sterk benadeeld. De meeste hoogleraren verdwenen dan ook vrij spoedig. De meest bekende zijn Camper en Jean Heny van Swinden (1746-1823) die tot het einde aan de Friese Universiteit verbonden is geweest.

De talenfaculteit gaf een herleving te zien van de Griekse studiën die

voor Nederland dus in Franeker is begonnen. Er werd aangetoond dat Grieks een zelfstandige taal was en geen afleiding van het Hebreeuws. Vooral Tiberius Hemsterhuis (1685-1766) van de Schola Hemsterhusiana heeft zich hiervoor ingespannen door de etymologie van het Grieks methodisch te behandelen.

De laatste jaren werd de Franeker Hogeschool geteisterd door teruglopende studentencijfers. Ondanks de aanwezigheid van een aantal bekwame geleerden was er voor een aantal vakken de bezetting bepaald zwak.

Na de omwenteling in 1795 kwam er een bestuurlijke reorganisatie van de Academie met als gevolg dat enkele van de beste hoogleraren vertrokken en het studenten-aantal daalde tot acht.

Na de inlijving van Nederland door Napoleon werd een reorganisatie van het Hoger onderwijs aangekondigd en bij het decreet van 22 oktober 1811 kwam de Franeker Academie niet meer voor en zo vond er na een bestaan van 236 jaar in 1812 de liquidatie plaats.

Bron: beknopt overzicht Franeker Academie en het Athenaeum ten behoeve van de tentoonstelling in het Museum 't Coopmanshûs door R.E.O.Ekkart

Noot: Vier Hubergeleerde juristen zijn dus geschoold aan de Franeker Academie. Drie van hen werden beroemde hoogleraren, de vierde was advocaat aan het Hof van Friesland.